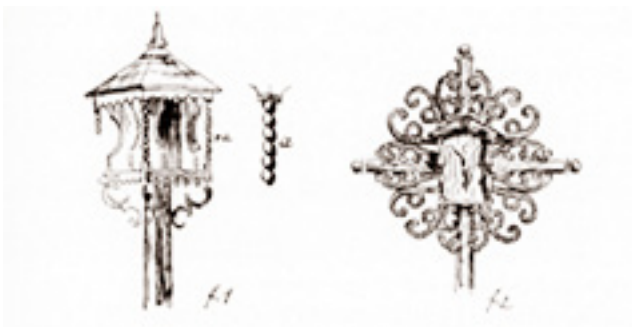

Du kaimynystėje dvaruose gyvenę, bendravę, Žemaitijos etnografija domėjęsi dailininkai

XIX–XX a. sandūroje Lietuvoje buvo priskaičiuojama apie 3 300 įvairaus dydžio dvarų, tarp jų daugelis Žemaitijos dvarų išsiskyrė savo dydžiu ir turtais. Dabar Lietuvoje yra likę apie 500 dvarų. Dalis jų restauruota arba renovuota, prikelta naujam gyvenimui. Archyvuose, muziejuose išsaugoti dokumentai liudija, kad daugelis ano meto dvarininkų turėjo bibliotekas, meno, numizmatikos, ginklų kolekcijas, puoselėjo kultūros tradicijas, kurių įtakoje išaugo nemažai kultūros, meno ir mokslo žmonių. Šioje publikacijoje – trumpa pažintis su dviem kaimynystėje, dabartinėje Telšių teritorijoje buvusiuose dvaruose gyvenusiais, kūrusiais, Žemaitijos liaudies meną, etnografiją turinėjusiais dailininkais.

Juzefas Perkovskis (1896–1940)

Juzefas Perkovskis (lenk. *Józef Perkowski*, 1896–1940) – Lenkijos ir Lietuvos dailininkas, žemaičių liaudies meno ir etnografijos tyrinėtojas. Jis gimė
(Nukelta į 18 p.)

Viršuje ir dešinėje: Juzefo Perkovskio piešti žemaičių liaudies meno objektai ir jų fragmentai. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Juzefas Perkovskis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo. Nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

Džiuginėnų dvaro rūmų pastato fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

„Pūga“. Dailininkas Juzefas Perkovskis. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, ČDM Gng 1316

1896 m. lapkričio 23 d. Varšuvos chirurgo, urologo, aktyvaus visuomenės veikėjo Severino Fabijono Perkovskio ir iš Žemaitijos bajorų Gorskių (*Nalencė* herbas), kuriems priklausė netoli Telšių buvęs Džiuginėnų dvaras, Vandos Teresos Juliannos Nalence-Gorskos Perkowskos šeimoje. Su šiuo dvaru yra susijęs ir čia jaunystėje tarnavusios mūsų literatūros klasikės, švietėjos Julijos Beniuševičiūtės Žymantienės-Žemaitės (1845–1921), Juzefo Perkovskio brolio dvynio, Lenkijos teisininko ir diplomato Tadeušo Perkovskio (1896–1942) gyvenimas. Šiame dvare kurį laiką yra gyvenusios ir knygos „Sugrįžimas į Žemaitiją“ (Vilnius, 2013) autorė, 2010–2015 m. buvusio Lenkijos prezidento Bronislovo Komorovskio iš bajorų giminės kilusi močiutė Magdalena z Nalęcz-Gorskich Komorowska (1900–1989 m.).

J. Perkovskis iš pradžių buvo mokomas namuo-

se, vėliau lankė Varšuvos E. Konopčinskio gimnaziją, 1923–1928 m. Varšuvos taikomosios dailės mokykloje studijavo grafiką. Buvo lenkų ksilografijos (iškiliaspaudės formų (klišių) gamybos būdas) pradininko, grafiko Vladislovo Skočylos mokinys.

Studijų metais įsijungė į lenkų dailininkų draugijos RYT veiklą, kartu su kitais draugijos nariais savo darbus eksponuodavo jos rengiamose parodose Lenkijoje ir užsienyje (Budapešte, Milane, Paryžiuje, Prahoje, Varšuvoje). Keli J. Perkovskio kūriniai buvo eksponuojami 1943 m. Versalyje (Prancūzija) vykusioje lenkų dailės parodoje.

Dailininkas nuo mažens vasaras dažnai leisdavo savo mamos gimtajame Džiuginėnų dvare, vėliau, ypač susidomėjęs liaudies menu, etnografija, pradėjęs bendrauti su Žemaitijos istorijos ir kultūros tyrinėtoju, archeologu, etnografu, bibliotekininku Mykolu Eustachijumi Brenšteinu (1874–1938), čia jis praleisdavo vis daugiau laiko, o 1928 m. Džiuginėnuose, kur jau gyveno jo sesuo Juzefa, įsikūrė visam laikui. Jis kartu su seserimi ir broliu Tadeušu rūpinosi šio dvaro priežiūra, 1931 m. renovavo dvaro rūmus. Tarpukario metais Džiuginėnų dvaras buvo laikomas vienu gražiausių ir geriausiai prižiūrimų klasicizmo stiliaus medinių dvarų Žemaitijoje.

J. Perkovskis grafikui, meno istorikui, muziejininkui, kultūros veikėjui prof. Pauliui Galaunei (1890–1998) yra rašęs: „*jaučiu gily sentimentą Žemaitijai, jos puošybai, ir tai jau nuo ankstyvos vaikystės... Būdamas mokykloje, praleisdamas didesnę laiko dalį Varšuvoje, visuomet ilgėjausi to krašto, kuris atrodo man pilnas savitumo ir labai subtilus...*“

1928–1940 m. jis itin daug laiko skirdavo Žemaitijos liaudies meno tyrinėjimams, piešdavo ir fotografuodavo jo dėmesį patraukusius liaudies meno, etnografijos objektus, užsirašinėdavo tai, ką pamatęs. Savo išvalgas, susijusias su šia veikla, straipsnius nuo 1922 m. skelbdavo Lenkijos ir Lietuvos spaudoje (leidiniuose „Gimtasis kraštas“, „Mūsų tautosaka“, „Žemaičių prietelius“, „Przemysł-Rzemiosło-Sztuka“, „Tygodnik Ilustrowany“, „Ziemia“, „Dzień Kowieński“. Parašė studiją „Ornament, forma i symbolika w sztuce ludowej na Żmudzi“ (Žemaitijos liaudies meno ornamentika, forma, simbolika), kuri jam esant gyvam nebuvo išspausdinta, nes tam tada neturėta pinigų. 1935-aisiais J. Perkovskis parengė studiją apie žemaičių

liaudies meno dekorą, tačiau ji neišliko (dingo Antrojo pasaulinio karo metais).

Džiuginėnų laikotarpiu dailininkas palaikė ryšius, bendraudavo su poetu ir pirmuoju Žemaičių muziejaus „Alka“ įkūrėju Pranu Geniu (1902–1952), jau minėtu Pauliumi Galaune, netoli buvusiam Siraičių dvare gyvenusiu dailininku Leopoldu Petru Andrijausku (1868–1947), dailininku Mstislavu Dobužinskiu (1875–1957), rašytoju Liudu Gira (1884–1946) ir keliais kitais ano meto kultūros žmonėmis. Gyvendamas Žemaitijoje dailininkas siekė, kad jam būtų suteikta Lietuvos pilietybė.

Neeiliniu įvykiu J. Perkovskio gyvenime tapo 1933 m. Kaune surengta bendra jo ir dailininkės Sofijos Dembovskytės Römerienės (1885–1972) kūrybos paroda. 1940 m. J. Perkovskio kūriniai buvo eksponuojami Žemaičių muziejaus „Alka“ surengtoje Žemaičių meno parodoje.

Dailininką labai paveikė sovietų okupacija. Jis nesusitaikė su tuo faktu ir 1940 m. liepos 24 d., miške, prie kelio Telšiai–Plungė, netoli Džiuginėnų dvaro, nutraukė savo gyvenimo siūlą. Jį palaidojo Telšių rajone – netoli Džiuginėnų dvaro sodybos esančiame Gorskių šeimos kape.

Istorikas, archeologas, Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius, mokslinis bendradarbis Vitas Valatka (127–1977), tyrinėdamas J. Perkovskio gyvenimą ir kūrybą, Lietuvoje surinko į vieną vietą visus rastus J. Perkovskio liaudies meno pavyzdžių rinkinius ir juos perdavė Žemaičių muziejui „Alkos“ muziejui. Dabar čia saugoma apie 700 J. Perkovskio piešinių, 400 nuotraukų, 33 grafikos kūrinių, 18 klišių bei išlikę archyviniai dokumentai, tarp jų ir J. Perkovskio studija „Žemaitijos liaudies ornamentika, forma ir simbolika“. Ją 1999 m. Vilniaus dailės akademijos leidykla, bendradarbiaudama su Žemaičių muziejumi „Alka“ ir Žemaičių akademija, išleido. Tad dabar jo knygą „Žemaitijos liaudies ornamentika, forma ir simbolika“ prieinama visiems. Joje autorius nagrinėja žemaičių liaudiškosios puošybos formas, technikas, gretina jas su kaimyninių šalių, Vakarų Europos liaudies menu. Knygą sudaro šios dalys: Įžanginis žodis; I. Bendrosios pastabos – Forma ir simbolika: II. Geometrinis ornamentas; III. Dangaus kūnų atvaizdai ir spinduliškos puošmenos; IV. Augalinis ornamentas; V. Figūrinis ornamentas; VI. Ornamentas ir religi-

Juzefo Perkovskio knygos „Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika“ (Vilnius, VDA leidykla, 1999) viršelis

niai motyvai; VII. Kiti puošybos elementai; VIII. Žemaičių liaudies ornamentikos bruožai; Nuorodos ir papildymai – Žemaičių ornamento raida: I. Mėginimas atkurti žemaičių liaudies meno raidą; II. Seniausieji datuoti ornamentikos motyvai; III. Pastarųjų metų žemaičių liaudies puošyba; IV. Simbolizmas; V. Formų sintezė ir ornamentų kompozicija; VI. Natūralizmas; VII. Žemaičių meno regioninis savitumas ir santykis su Europos menu; Nuorodos ir papildymai (Iliustracinė medžiaga, Iliustracinės medžiagos komentarai); Literatūra ir šaltiniai; Asmenvardžių rodyklė; Vietovardžių rodyklė. Knyga gausiai iliustruota paties J. Perkovskio surinkta ir piešta etnografinė medžiaga.

2012 m. kitą šio menininko kūrybinio palikimo dalį – Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomus jo vertingiausias fotografijos darbus, sudėję juos į 190 puslapių apimties knygą „Juzefas Perkovskis. Fotografija. Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinys“, išleido Lietuvos nacionalinis muziejus, bendradarbiaudamas su Žemaičių muziejumi „Alka“. Joje išspausdintose informatyviose, niekur iki to laiko neskelbtose nuotraukose – peizažai, žemaitiškos sodybos ir dvareliai, įvairius ūkio ir laukų darbus dirbantys, besilinksminantys žmonės. Yra pateikti ir koplytėlių su jose buvusiomis skulptūromis, paveikslais vaizdai. Knygos įžanginiame straipsnyje „Dailininko Juzefo Perkovskio fondas Žemaičių „Alkos“ muziejuje“ pateikiama šio menininko trumpa biografija ir kūrybinio palikimo apžvalga.

(Nukelta į 20 p.)

Leopoldas Petras Andrijauskas (1868–1947)

Leopoldas Petras Andrijauskas (lenk. *Leopold Piotr Andrzejewski*, 1868–1947) – iš žemaičių bajorų Andrijauskų giminės kilęs tapytojas (peizažistas, portretistas) ir visuomenės veikėjas.

Dailininkas gimė 1868 m. lapkričio 26 d. Telšių rajone, apie 10 km nuo Luokės miestelio nutolusiame Kentralių dvare. Jo tėvas – Engelbertas Leopoldas Andrijauskas, mama – Malvina Černiauskaitė Andrijauskienė.

Vaikystėje buvo mokomas namuose. Nuo 1882 metų žinias gilino dabartinės Latvijos teritorijoje buvusioje Mintaujos (dabar Jelgava) realinėje mokykloje, kurią baigė 1888-aisiais. Vėliau, 1889–1890 m., studijavo Sankt Peterburgo dailės akademijoje, o 1891–1897 m. – Miunchene.

Parodose pradėjo dalyvauti studijų metais. Jo kūrybą specialistai gerai įvertino 1891 m. Miunchene surengtoje meno parodoje – tada L. Andrijauskui tada buvo skirtas apdovanojimas.

1897–1898 m. dailininkas gyveno Paryžiuje, ten susipažino su dailininku ir literatu K. Duninu-Markevičiumi, užmezgė ryšius su Nepriklausomaisiais dailininkais, dalyvavo jų Salono veikloje: 1897, 1898, 1900 m. čia eksponavo keletą savo paveikslų.

Vėliau gyveno Varšuvoje, dalyvavo šio miesto Dailių menų draugijos surengtoje parodoje, vėliau savo kūrybą eksponavo Varšuvoje veikusiam A. Kryvulto salone. Aktyviai dailės parodose dalyvavo ir 1901–1906 m., na o 1906 m. sugrįžo į Lietuvą ir apsigyveno Palangoje, kur jo tėvas turėjo namą Basanavičiaus gatvėje. Kurį laiką kurorte dirbo grafo Felikso Tiškevičiaus parko sodininku, o laisvu laiku tapydavo. Tarnyba pas Palangos grafą jam buvo ne reikalingas pragyvenimo šaltinis, o malonus užsiėmimas, nes dailininkas labai mėgo gamtą ir dažnai piešdavo jos vaizdus.

1907 m. tėvas Leopoldui užrašė Kentralių dvarą. Tada dailininkas išvyko gyventi ten, nors dažnai lankydavosi ir Palangoje. 1910 m. mirus tėvui, Leopoldas persikėlė gyventi į jo mamai priklausiusį Siraičių dvarą. Ten jis turėjo pasistatęs mūrinį paviljoną, kuriame tapydavo. Vasaromis dirbdavo, kurdavo Palangoje. Tuo laikotarpiu jis palaikė ryšius ne tik su Lietuvoje, bet ir su Lenkijoje gyvenusiais menininkais, 1913 m. tapo Varšuvoje veikusios lenkų

Dailininkas Leopoldas Andrijauskas apie 1921 m. metus savo dirbtuvėje Palangoje. Fotografas nežinomas. Žemaičių muziejus „Alka“, ZAM F 265

kraštotyrininkų draugijos nariu.

Po motinos mirties (1925 m.) Siraičių dvaras atiteko Leopoldui ir jo broliui Severinui. Šis dvaras iki 1871-ųjų metų priklausė Opulskiams. Motiejaus Opulskio žinioje buvęs Siraičių dvaras pagal testamentą atiteko jo sūnui Jurgiui Opulskiui. Šio sesuo Gertrūda, ištekėjusi už Kentralių dvarininko sūnaus Pranciškaus Andrijausko, gyveno Kentraliuose ir ten 1829 m. susilaukė sūnus Engelberto Leopoldo Andrijausko, kuriam Jurgis Opulskis

Siraičių dvaro rūmai apie 1994-uosius metus. Danutės Mukienės nuotrauka

užrašė Siraičių dvarą. Bajorai Andrijauskai rėmė 1863 m. sukilimą ir jame dalyvavo. 1905 m. Siraičių dvaro žemėje Engelberts Leopoldas Endrijauskas pastatė kryžių, kuriuo įamžino 1863 m. sukilime dalyvavusių brolių Bonaventūro, Vladimiro ir savo paties atminimą. Tai marmurinis kryžius, o jo postamentas – nuskeltas lauko akmuo. Pasakojama, kad tai iš toliau atitemptas mitologinis Velnio akmuo.

Paskutinysis Siraičių dvaro savininkas buvo dailininkas Leopoldas Petras Andrijauskas. Jis jį valdė iki savo gyvenimo pabaigos – 1947-ųjų metų. Ūkiui prižiūrėti Leopoldas buvo pasamdęs tvarkingą ir darbščia namų šeimininkę Petronelę Stonytę.

Gyvendamas Siraičiuose jis dažnai bendraudavo su Džiuginėnų dvare gyvenusiu dailininku Juzefu Perkovskiu ir poetu, muziejininku Pranu Geniu, domėjosi Žemaitijos krašto materialinės ir dvasinės kultūros palikimu, liaudies menu, archeologija, etnografija, rėmė Žemaičių muziejų „Alka“. 1940 metais penki L. Andrijausko kūriniai buvo eksponuojami šiame muziejuje surengtoje dailės parodoje.

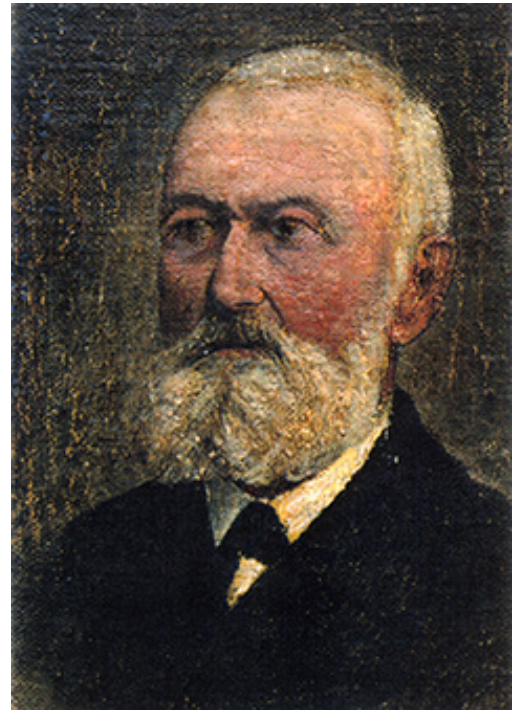
Paskutiniuoju savo gyvenimo laikotarpiu dailininkas buvo vienišas, sirgo, gydėsi Telšių ligoninėje.

L. Andrijauskas mirė 1947 m. spalio 10 d. Telšiuose. Buvo palaidotas šio miesto Gėlių gatvėje esančiose kapinėse, šalia savo tėvų Malvinos ir Engelberto Andrijauskų amžinojo poilsio vietos.

Po Antrojo pasaulinio karo Siraičių dvaras buvo Džiugo tarybinio ūkio žinioje. Sovietmečiu čia gyveno ūkyje dirbusios šeimos. Tuo laikotarpiu dvaro pastatai buvo stipriai nuniokoti.

L. Andrijausko tapyboje vyrauja du žanrai – peizažas ir portretas. Jis tapė aliejiniiais dažais ant kartono. Peizažai šviesūs, dažniausiai impresionistinio stiliaus. Menotyrininkai pažymi, kad nors šio dailininko meninis išsilavinimas buvo akademinis, tačiau jo kūrybą stipriai paveikė Paryžiuje praleisti metai, peredvižnikų dailė, romantinė A. Kuindži tapyba, draugystė su Nepriklausomaisiais. Tai atsispindi jo darbuose. Peizažuose ryškus ne tik akademistinis kūrybos stilius, impresionizmo raiška, bet ir neoromantikų pasaulėjauta, puantilistinė tapyba. Peizažuose dažnai pasikartoja beržo motyvai.

Nors L. Andrijauskas buvo produktyvus tapytojas, tačiau jo kūrinių nėra daug išlikę, nežinoma, koks likimas ištiko jo ankstyvojo ir paskutiniojo laikotarpio kūrinius. Jis savo darbų nekaupė ir nepardavinėjo. Ką nors naujo sukūręs, padovanodavo draugams ir artimiesiems. Yra pagrindo manyti, kad

„Tėvo portretas“. Dailininkas Leopoldas Andrijauskas. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo

„Naktis prie Germanto“. Dailininkas Leopoldas Andrijauskas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

nemažai jo kūrinių sunaikinta Antrojo pasaulinio karo metais, kai dailininkui priklausančiame Siraičių dvare buvo įsikūrę kariškiai.

Dabar didžiausia L. Andrijausko kūrinių kolekcija saugoma Žemaičių muziejuje „Alka“. Joje – 37 šio dailininko kūriniai. Iš išlikusių tapybos darbų labiausiai žinomas „Tėvo portretas“, „Autoportretas“, „Moters portretas“, „Peizažas su ąžuolu“, „Peizažas su beržu“, „Peizažas“, „Naktis Ukrainoje“, „Naktis prie Germanto“, „Burlaiviai įlankoje“, „Masčio ežero pakrantė“, taip pat ir keletas moterų portretų.

Parengė Kazimieras Prušinskas